

Arkadiusz Malkowski\*

## Program rewitalizacji narzędziem zarządzania rozwojem lokalnym obszaru przygranicznego na przykładzie gminy Cedynia

Słowa kluczowe: rewitalizacja, rozwój lokalny, obszary przygraniczne

Keywords: revitalization, local development, border areas

### Wprowadzenie

Współczesne koncepcje rozwoju lokalnego bardzo często odnoszą się do problematyki związanej z potrzebą przeobrażeń społecznych i gospodarczych (Blakely, Leigh, 2010; Pająk, Dahlke, Kvilinsky 2016; Jewtuchowicz, 2016). Warto zwrócić też uwagę na pracę T. Borysa (2003), dla którego rozwój jest procesem zmian ocenianych pozytywnie z punktu widzenia określonego systemu wartości. Proces zmiany i zarządzania tą zmianą jest istotą programów rewitalizacyjnych.

Rewitalizacja – w najczęściej używanym znaczeniu – to działania skupione na ożywieniu zdegradowanych przestrzeni miast, np. przemysłowych, których celem jest znalezienie dla nich nowego zastosowania i doprowadzenie do stanu, w którym obszary zmieniają swoją funkcję (Skrzypczak, Łukowski, 2011). Samo pojęcie rewitalizacji pochodzi z łaciny (*re* – ‘znowu’, *vitalis* – ‘należący do życia, zdolny do życia’). To paradygmat rozwoju lokalnego odnoszący się nie tylko do kategorii przestrzennych, ale nade wszystko do rozwoju ekonomicznego i poprawy życia społeczności lokalnych. To właśnie mieszkańcy zdegradowanych przestrzeni tworzą społeczność terytorialną, będącą podmiotem

---

\* dr Arkadiusz Malkowski, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Wydział Ekonomiczny, e-mail: Arkadiusz.Malkowski@zut.edu.pl

różnorodnych koncepcji i programów aktywizacji. Współpraca i praca na rzecz tych społeczności, będąca istotą tak modnych na świecie haseł *community work*, *community development*, jest powinnością każdego samorządu lokalnego (Palicki, 2007).

Program rewitalizacji gminy Cedynia to dokument określający w sposób kompleksowy proces przemian społecznych, ekonomicznych, przestrzennych i technicznych, służących wyprowadzeniu ze stanu kryzysowego najbardziej zdegradowanych obszarów gminy.

O rewitalizacji w Cedyni należy myśleć jako o istotnym elemencie całościowej wizji rozwoju gminy ze szczególnym uwzględnieniem peryferyjnego charakteru obszarów przygranicznych. Jest on przygotowany i opracowany zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Rozwoju z 2 sierpnia 2016 r. w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020, a także ustawą o rewitalizacji z 9 października 2015 r.

Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie koncepcji tworzenia programów rewitalizacji z uwzględnieniem ich roli w tworzeniu podstaw rozwoju społeczności lokalnych, w tym przygranicznych. Realizacji celu posłużyły badania jakościowe prowadzone przez autora w trakcie procesu tworzenia Programu rewitalizacji gminy Cedynia. W artykule wykorzystano metody *desk research*, a także elementy modelowania statystycznego. Dzięki temu możliwe było przedstawienie założeń procesu rewitalizacji, a także zdiagnozowanie obszarów zdegradowanych na terenie badanej gminy.

## Peryferyzacja obszarów przygranicznych Pomorza Zachodniego

Niekorzystne procesy społeczno-gospodarcze zachodzące wokół określonego środowiska przestrzennego często rodzą kryzys społeczny, wykluczenie, biedę, patologie, przestępczość, a w konsekwencji bezradność i bierność. Obszar województwa zachodniopomorskiego od lat boryka się z istotnymi problemami natury społecznej i ekonomicznej. Notuje się tu jeden z najwyższych poziomów bezrobocia w Polsce. Upadek przemysłu stoczniowego i Państwowych Gospodarstw Rolnych skutecznie zakłócił proces rozwoju funkcji gospodarczej tego regionu.

Peryferyjny charakter obszaru oraz koncentracja niekorzystnych zjawisk społecznych i gospodarczych stały się istotnym problemem zarówno dla władz samorządowych, jak i dla zwykłych mieszkańców. Procesy marginalizacji widoczne są w zdewastowanych dzielnicach przemysłowych Szczecina, jak i w popegeerowskich wsiach i miasteczkach (Skubiak, Kryk, 2016).

W sposób szczególny problem ten dotknął obszary przygraniczne, które przez dziesiątki lat traktowane były jako peryferyjne, a więc skazane na marginalizację. Proces transformacji często pogłębił peryferyjny ich charakter (Malkowski, 2011; Malkowska, 2014).

Prowadzone przez autora badania wskazują, że obszar pogranicza zachodniego Polski stał się przykładem takiego regionu, w którym nastąpiła kumulacja bardzo wielu czynników niesprzyjających rozwojowi (Malkowski, Malkowska, 2011). W dużej mierze znajduje to swoje źródło w trudnej historii tych obszarów, ale także w niepewnej teraźniejszości. Brak spójności w społecznościach lokalnych to w dużej mierze efekt zasiedlania tych terenów przez polską ludność napływową z różnych terenów dawnej II Rzeczypospolitej, jak i repatriantów z całego niemal świata. To spowodowało, że województwo zachodniopomorskie pod względem społecznym jest kosmopolityczne.

Strukturalne bezrobocie, tak charakterystyczne dla tego obszaru w latach 90., wpłynęło destrukcyjnie na zdolność społeczności lokalnej do rozwoju oddolnych inicjatyw społecznych i gospodarczych. Marazm, brak wiary we własne możliwości, patologie społeczne, potęgowane przez socjalny model pomocy społecznej, spowodowały u wielu grup społecznych rozwój postaw roszczeniowych. Nie sprzyjało to budowaniu społeczeństwa obywatelskiego w regionach przygranicza. Przejawem tego jest niska frekwencja w wyborach samorządowych i mała liczba organizacji pozarządowych.

W pojawiających się od lat 90. koncepcjach zagospodarowania obszarów pogranicza polsko-niemieckiego akcentowano potrzebę znalezienia nowych funkcji gospodarczych dla regionu, ale także konieczność zwiększenia potencjału społecznego tego obszaru.

Proces integracji europejskiej wpłynął niewątpliwie na zmianę postrzegania obszarów przygranicznych. Rozwój współpracy transgranicznej, powstanie struktur euroregionalnych czy zmiany funkcji granicy niosły nadzieję na przezwycięzenie peryferyzacji całego obszaru.

Wbrew powszechnemu oczekiwaniu obszar ten nie stał się miejscem lokowania inwestycji zagranicznych, przegrywając rywalizację o inwestorów z Wrocławiem czy Poznaniem. Gminy przygraniczne, które upatrywały swoich szans na rozwój w napływie inwestycji, znalazły się niejednokrotnie w gorszej sytuacji niż przed 2004 r. Upadek przygranicznych bazarów, tworzenie wielkich centrów handlowych w większych miastach spowodowały, że handel przygraniczny nie przynosił już takich wpływów do budżetu jak wcześniej. Powstałe miejsca pracy w handlu czy usługach, ukierunkowane na turystów niemieckich odwiedzających tłumnie przygraniczne bazy, w wielu miejscach były stopniowo likwidowane.

Brak atrakcyjnych miejsc pracy w strefie przygranicznej jest jednym z głównych powodów depopulacji tych obszarów. Kierunki migracji mieszkańców terenów przygranicznych sprowadzają się do wyboru między dużym polskim miastem a emigracją zarobkową poza granice kraju.

Wskazane problemy z różną intensywnością dotknęły obszaru pogranicza zachodniego. Spowodowało to niekorzystną polaryzację rozwoju całego terenu. Przykład województwa zachodniopomorskiego jest tu znamieny. W innej sytuacji znajdują się gminy

przygraniczne skupione w Szczecińskim Obszarze Metropolitalnym, w zupełnie innej zaś gminy z południowej części województwa, tj. Cedynia czy Mieszkowice. Gminy położone w bezpośrednim sąsiedztwie Szczecina, jak Kołbaskowo czy Dobra, w szybkim tempie zwiększają liczbę mieszkańców i podnoszą swoje dochody, stając się coraz bardziej atrakcyjnym miejscem zamieszkania dla szczecinian i osób z gmin ościennych. W przypadku Cedyni mamy do czynienia z niekorzystnymi zmianami w strukturze wiekowej mieszkańców – tabela 1.

Tabela 1. Depopulacja w gminie Cedynia – funkcjonalne grupy wieku

	Różnica w liczbie mieszkańców 2016–1995
Przedprodukcyjni	-544
Produkcyjni	262
Poprodukcyjni	80

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

W szczególny sposób dotyczy to osób w wieku przedprodukcyjnym, co świadczy o starzeniu się społeczeństwa i wskazuje na potencjalne problemy w zakresie zatrudnienia w przyszłości. Dlatego niezwykle istotne jest stworzenie nowego modelu zarządzania rozwojem tych obszarów z uwzględnieniem przeciwdziałania postępującej degradacji społecznej i gospodarczej.

## Rewitalizacja obszarów przygranicznych

Zmiana uwarunkowań rozwoju społeczno-gospodarczego, w których znalazły się obszary przygraniczne, przyniosła potrzebę stworzenia nowych rozwiązań służących przeciwstawieniu się negatywnym procesom zachodzącym na tym obszarze. Szybko stało się jasne, że tradycyjnie wykorzystywane instrumenty wyrównywania szans rozwojowych okazały się nieadekwatne do potrzeb, a podejmowane pojedyncze działania nieznajdujące oparcia w strategicznych programach rozwojowych są nieskuteczne.

Niezbędne stało się opracowanie nowych narzędzi umożliwiających odwrócenie procesów marginalizacji obszarów przygranicznych. Jednym z przykładów takich rozwiązań wprowadzanych dla ożywienia rozwoju zdegradowanych obszarów okazały się programy rewitalizacyjne.

Głównym celem realizacji programu rewitalizacji jest wyprowadzenie danego obszaru ze stanu kryzysowego poprzez usunięcie zjawisk, które spowodowały jego degradację (Ziółkowski, Górniak, 2007). Rewitalizacja obejmuje przemiany zdegradowanych terenów w trzech głównych aspektach:

- a) rozwój gospodarczy – tworzenie nowych miejsc pracy, rozpowszechnianie aktywności gospodarczej;
- b) rozwój społeczny – zapobieganie patologiom społecznym (przestępczości, marginalizacji, wykluczeniu);
- c) rozwój infrastrukturalno-przestrzenny – zachowanie dziedzictwa kulturowego przez remonty, modernizację i konserwację zabytkowych obiektów i przestrzeni publicznej oraz poprawa środowiska naturalnego (Battisti, 2017).

Proces rewitalizacyjny zakłada wyprowadzanie obszaru zdegradowanego ze stanu kryzysowego. Obszar zdegradowany to obszar gminy znajdujący się w stanie kryzysowym z powodu koncentracji negatywnych zjawisk społecznych, w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, a także niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym.

Rewitalizacją nie są pojedyncze inwestycje lub działania, takie jak remont linii kolejowej, przebudowa budynku, otwarcie nowego przedsiębiorstwa. Podstawą wszystkich działań rewitalizacyjnych jest odpowiedź na problemy społeczne, zaś działania w sferze planistycznej, technicznej, środowiskowej lub gospodarczej mają charakter uzupełniający. Wyprowadzenie ze stanu kryzysowego należy rozumieć jako spowodowanie zmiany w zakresie intensywności występowania niekorzystnych zjawisk do takiego poziomu, który przesądzi o utracie przez obszar charakteru obszaru zdegradowanego.

Proces ten ma charakter kompleksowy. Jest to odpowiedź na dotychczasowe negatywne doświadczenia w prowadzeniu rewitalizacji, którą nazywano procesy o charakterze wybiórczym, wycinkowym, zwykle skoncentrowane na działaniach łatwiejszych do przeprowadzenia i dających szybki efekt, takich jak np. remonty budynków lub przebudowy dróg. Stosunkowo najrzadziej podejmowano działania najtrudniejsze do przeprowadzenia, o charakterze wieloletnim – a takie właśnie cechy noszą działania społeczne (również przestrzenne).

Niezwykle istotne w rewitalizacji jest to, że niezbędnych działań nie prowadzi wyłącznie gmina – udział w niej biorą interesariusze, którymi mogą być podmioty publiczne, prywatne, organizacje pozarządowe, a przede wszystkim mieszkańcy. Rolą gminy jest koordynacja i odpowiednie zaprogramowanie tego procesu. Wymaga to bardzo często odbudowania zaufania do władz samorządowych i pobudzenia aktywności społecznej środowisk do tej pory niezwiązanych z działaniami samorządu.

Założeniem prawidłowo realizowanego procesu rewitalizacji powinno być zapewnienie partycypacji jak największej liczby różnorodnych środowisk w tworzeniu i realizacji programu rewitalizacji. Partycypacyjny charakter rewitalizacji polega na tym, że proces ten programuje się, prowadzi i ocenia przy zapewnieniu aktywnego udziału interesariuszy.

Ważną częścią procesu uspołeczniania prac nad programem rewitalizacji są konsultacje i działania informacyjne towarzyszące powstawaniu samego dokumentu. Służą temu działania z zakresu kultury i edukacji realizowane w ramach prac nad programem i działania realizacyjne zapisane w samym programie (Grodach, Loukaitou-Sideris, 2007).

Dotychczasowa praktyka związana z programami rewitalizacji, strategiami rozwoju czy innymi planami strategicznymi opracowanymi przez samorządy pokazała, że bardzo często podejmowane działania miały charakter wybiórczy. Nie sprzyjało to osiągnięciu efektów synergicznych w ramach realizowanych inwestycji czy działań społecznych. Rozproszenie środków finansowych na często niepowiązane ze sobą działania nie sprzyjało powstawaniu dodatkowych efektów, tak oczekiwanych przez społeczność lokalną.

Współczesne podejście do problematyki rozwoju regionalnego, w tym rewitalizacji, zakłada potrzebę kompleksowości w podejmowanych działaniach (Thomas, Bromley, 2003). Oznacza to niezbędną integrację społeczną, gospodarczą i przestrzenną realizowanych projektów. Dodatkowo wymagana jest koncentracja terytorialna działań, co powinno zapobiec osłabianiu efektów rewitalizacji. W wspomnianej już ustawie określono, że w ramach obszaru zdegradowanego należy wyodrębnić tzw. obszar rewitalizacji. Obszar rewitalizacji obejmuje całość lub część terenu zdegradowanego, cechującego się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym, z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, zamierza się prowadzić rewitalizację. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic, lecz nie może obejmować terenów większych niż 20% powierzchni gminy oraz zamieszkałych przez więcej niż 30% mieszkańców gminy. Obszar rewitalizacji może być podzielony na podobszary, w tym podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic.

Sama idea rewitalizacji nie jest rewolucyjna. Według T. Borysa (2005) głównym przedmiotem wszelkich dyskusji na temat rozwoju na każdym poziomie zarządzania (międzynarodowym, krajowym, regionalnym i lokalnym) powinny być zawsze relacje między koncepcjami trzech kluczowych kategorii:

- a) jakości życia;
- b) rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego;
- c) instrumentarium rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego.

Dla T. Markowskiego (1999) zagadnienie rewitalizacji ma przede wszystkim wymiar ekonomiczny, decydujący o powodzeniu lub porażce programów. Postrzega on problem rewitalizacji w kontekście procesu marginalizacji terenów „wypadających” z obszarów innowacji, względnie z procesów rozwojowych.

Zasadniczym celem rewitalizacji obszarów przygranicznych niewątpliwie powinno być ożywienie gospodarcze i społeczne, a także zwiększenie potencjału turystycznego

dzięki wykorzystaniu walorów przyrodniczych i dziedzictwa historycznego i kulturowego. Możliwe jest to jedynie wtedy, gdy działania rewitalizacyjne poprzedzone zostaną badaniami służącymi identyfikacji przestrzennej problemów społecznych, z którymi boryka się społeczność lokalna, a także określającymi możliwości i zasoby tkwiące w analizowanej społeczności.

Z punktu widzenia społeczności przygranicznych proces rewitalizacji przestrzeni lokalnej staje się szansą na rozwiązanie najistotniejszych problemów, dając jednocześnie możliwość zachowania często unikalnych walorów historycznych, przyrodniczych oraz społecznych obszaru podzielonego granicą.

## Program rewitalizacji gminy jako narzędzie zarządzania przestrzenią lokalną

Gmina Cedynia jest najbardziej na zachód położoną gminą w Polsce i obejmuje obszar w zakolu rzeki Odry. O jej unikalnym położeniu decyduje bliskość dużych ośrodków miejskich: Szczecina (90 km) i Berlina (60 km). Cedynia leży w obszarze Środkowo-europejskiego Korytarza Transportowego – międzynarodowego korytarza żeglugowego doliny Odry. Jest gminą rolniczo-leśną, przyroda to jej największe bogactwo. W granicach gminy znajduje się 7456 ha użytków rolnych (116 ha – obszar miejski, 7340 ha – obszar wiejski). Lasy zajmują 44,5% powierzchni gminy, która w około 75% znajduje się w obszarze Cedyńskiego Parku Krajobrazowego, pozostałe 25% jej powierzchni to otulina parku<sup>1</sup>.

Przeprowadzona diagnoza rozwoju społeczno-gospodarczego gminy na podstawie 17 wskaźników z zakresu sfery społecznej, technicznej i gospodarczej pozwoliła na określenie obszaru zdegradowanego, jak i obszaru rewitalizacji<sup>2</sup>. Przyjęte założenia diagnostyczne wskazały, że niekorzystne zjawiska społeczno-gospodarcze w największym

---

<sup>1</sup> Dane udostępnione przez Urząd Miasta i Gminy Cedyni.

<sup>2</sup> W1 – wskaźnik depopulacji (różnica liczby mieszkańców w latach 2011–2016); W2 – liczba osób w wieku przedprodukcyjnym do liczby mieszkańców ogółem na 1000 osób; W3 – wskaźnik starzenia się (relacja liczby osób w wieku poprodukcyjnym do liczby osób w wieku przedprodukcyjnym); W4 – liczba osób korzystających z pomocy społecznej na 1000 mieszkańców; W5 – liczba osób bezrobotnych ogółem do ogólnej liczby osób na 1000 mieszkańców; W6 – liczba osób korzystających z pomocy społecznej – zasiłek stały na 1000 mieszkańców; W7 – liczba osób korzystających z pomocy społecznej – zasiłek okresowy na 1000 mieszkańców; W8 – liczba osób korzystających z pomocy społecznej – zasiłek celowy na 1000 mieszkańców; W9 – pomoc w dożywianiu dzieci – liczba dzieci na 1000 mieszkańców; W10 – liczba osób korzystających z pomocy społecznej – „niebieska karta” na 1000 mieszkańców; W11 – liczba przestępstw na 1000 mieszkańców; W12 – liczba wykroczeń na 1000 mieszkańców; W13 – udział długotrwale bezrobotnych wśród osób w wieku produkcyjnym; W14 – udział osób w wieku poprodukcyjnym do liczby mieszkańców ogółem na 1000 mieszkańców; W15 – liczba osób prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców; W16 – udział bezrobotnych bez kwalifikacji i doświadczenia w ogólnej liczbie bezrobotnych; W17 – liczba budynków komunalnych w złym stanie technicznym.

stopniu dotknęły obszar miejski, sołectwa Łukowice, Radostów i Stary Kostrzynek. Dzięki temu możliwe stało się zidentyfikowanie obszarów problemowych w gminie.

Delimitacja obszaru zdegradowanego znalazła swoje potwierdzenie w wynikach ankiety diagnostycznej przeprowadzonej wśród mieszkańców gminy. Pozwoliło to na opracowanie Programu rewitalizacji zawierającego zintegrowane, strategiczne działania zaplanowane do realizacji na obszarach problemowych w latach 2017–2023. Istotą Programu jest zaplanowanie i wdrożenie działań, których realizacja przyczyni się do usuwania przyczyn degradacji określonych obszarów gminy oraz stworzy warunki do jej zrównoważonego rozwoju.

Tabela 2. Obszar zdegradowany w gminie Cedynia

Nazwa obszaru	Liczba ludności	Procent całości ludności gminy	Powierzchnia w km <sup>2</sup>	Procent powierzchni gminy
<b>Miasto</b>	<b>1588</b>	<b>38,0</b>	<b>1,67</b>	<b>0,95</b>
Obszar 1	947	22,4	1,45	0,82
Obszar 2	641	15,2	0,22	0,13
<b>Obszar wiejski</b>	<b>2642</b>	<b>62,5</b>	<b>174,61</b>	<b>99,05</b>
Bielinek	211	5,0	6,18	3,50
Czachów	196	4,6	5,19	2,94
Golice	120	2,8	14,03	7,96
Lubiechów Dolny	212	5,0	3,63	2,06
Lubiechów Górny	227	5,4	13,01	7,38
Łukowice	101	2,4	4,29	2,43
Orzechów	128	3,0	5,40	3,07
Osinów Dolny	219	5,2	20,82	11,81
Piasek	458	10,8	48,86	27,72
Radostów	174	4,1	11,31	6,41
Siekierki	162	3,8	11,03	6,26
Stara Rudnica	159	3,8	18,82	10,68
Stary Kostrzynek	95	2,2	4,60	2,61
Żelichów	180	4,3	7,42	4,21

Kolorem szarym oznaczono obszary zdegradowane.

Źródło: Projekt lokalnego program rewitalizacji.

Program rewitalizacyjny to dokument o charakterze strategicznym, będący odpowiedzią na potrzeby prorozwojowe zgłaszane przez mieszkańców gminy oraz partnerów instytucjonalnych i podmioty gospodarcze. Generalnym celem rewitalizacji jest poprawa jakości życia mieszkańców oraz przeciwdziałanie marginalizacji zdegradowanego społecznie, ekonomicznie i przestrzennie obszaru gminy. Program zakłada działania, które doprowadzić mają do regeneracji społecznej zdegradowanych obszarów miasta oraz przywrócenia atrakcyjności centrum miasta jako ośrodka pełniącego funkcje o charakterze integrującym mieszkańców i przyciągającym turystów.



Działania prowadzone w ramach rewitalizacji mają zmierzać do poprawy atrakcyjności terenu i wzrostu bezpieczeństwa. Ich celem jest pobudzenie społeczności lokalnej do podejmowania działań zmierzających do minimalizowania ubóstwa poprzez podejmowanie pracy i uporządkowanie miejsc zaniedbanych. Niezwykle cenne jest to, że Program zawiera projekty zaproponowane przez samych mieszkańców gminy, którzy zrozumieli, że ich aktywność może wpłynąć na poprawę jakości życia nie tylko ich samych, ale także społeczności lokalnej. Na etapie konsultacji projektu przedstawiciele różnych formalnych i nieformalnych grup i stowarzyszeń przygotowywali i dyskutowali fiszki projektowe dotyczące przyszłych działań na terenie objętym rewitalizacją. Programy rewitalizacyjne pozwalają bowiem jako jedne z nielicznych, aby przeciętny obywatel mógł brać czynny udział w ich tworzeniu. Ideą rewitalizacji jest zachęcenie lokalnych społeczności do większej aktywności w kreowaniu przestrzeni społeczno-kulturowo-gospodarczej, która ich bezpośrednio otacza.

## Podsumowanie

Program rewitalizacji realizowany na zasadzie partycypacji społecznej i przy współudziale ekspertów zewnętrznych jest ważnym narzędziem przezwycięzania problemów lokalnych. Pełni on funkcję konsolidującą lokalną społeczność wokół wspólnych problemów, których przezwyciężenie jest istotne dla mieszkańców. W kontekście potencjalnego wsparcia funduszami UE jest dokumentem ułatwiającym aplikowanie o dodatkowe środki. Z tego punktu widzenia jest ważny dla samorządu lokalnego oraz stowarzyszeń czy przedsiębiorców. Program rewitalizacyjny, co do zasady, ukierunkowany jest na realizację tych projektów, dla których uda się stworzyć silne fundamenty współpracy samorządu terytorialnego, społeczności lokalnej i interesariuszy zewnętrznych. Pierwsze pozytywne efekty przynosi już na etapie pracy nad jego założeniami, stając się przedmiotem debat i współpracy z mieszkańcami.

Idea rewitalizacji przestrzeni, w której żyje społeczność lokalna, zakłada jak najsilniejszą integrację społeczną. Jej celem jest odnowienie lub stworzenie nowych trwałych więzi w społeczności lokalnej. Rewitalizacja nie powinna być utożsamiana z remontem ulic i kamienic. Jednocześnie należy pamiętać, że działania w jej ramach podejmowane powinny przynieść efekty, które towarzyszyć winny lokalnej społeczności w kolejnych latach. Dlatego ważne jest, aby do rewitalizacji podchodzić jako do przedsięwzięcia społeczno-ekonomicznego, które generuje nie tylko bieżące koszty i korzyści, ale także może przełożyć się na dodatkowe obciążenia finansowe i organizacyjne w przyszłości. Rewitalizacja przestrzeni zdegradowanych musi więc być oparta na realnych przesłankach i donosić się do rzeczywistych problemów.

Tworzenie programów rewitalizacji, silnie umiejscowionych w lokalnych realiach i odnoszących się do rzeczywistych problemów społeczności lokalnych, wydaje się jedyną szansą na tworzenie postaw rozwoju zmarginalizowanych obszarów przygranicznych.

## Literatura

- Battisti, A. (2017). Revitalization and Refurbishment of Minor Historical Centers in the Mediterranean. W: A. Sayigh (red.), *Mediterranean Green Buildings & Renewable Energy* (235–244). Cham: Springer International Publishing.
- Blakely, E.J., Leigh, N.G. (2010). *Planning Local Economic Development. Theory and Practice*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Borys, T. (red.) (2005). *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*. Warszawa–Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko.
- Borys, T. (2003). Rola zasad w realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju, w: T. Borys (red.), *Zarządzanie jakością i środowiskiem* (s. 115–129). Jelenia Góra: Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu.
- Grodach, C., Loukaitou-Sideris, A. (2007). Cultural Development Strategies and Urban Revitalization: A Survey of US Cities. *International Journal of Cultural Policy*, 4 (13), 349–370.
- Hałasiewicz, A. (2011). *Rozwój obszarów wiejskich w kontekście zróżnicowań przestrzennych w Polsce i budowania spójności terytorialnej kraju*. Pobrane z: [http://www.mir.gov.pl/rozwoj\\_regionalny/Ewaluacja\\_i\\_analizi/Raporty\\_o\\_rozwoju/raporty\\_krajowe/Documents/Ekspertyza\\_Rozwoj\\_%20obszarow\\_wiejskich\\_09082011.pdf](http://www.mir.gov.pl/rozwoj_regionalny/Ewaluacja_i_analizi/Raporty_o_rozwoju/raporty_krajowe/Documents/Ekspertyza_Rozwoj_%20obszarow_wiejskich_09082011.pdf) (6.04.2017).
- Jewtuchowicz, A. (2016). Terytorium i terytorializacja w europejskiej polityce rozwoju regionalnego. *Studia Prawno-Ekonomiczne*, 98, 221–235.
- Kamosiński, S. (2011). Rewitalizacja przestrzeni niematerialnej i materialnej wsi: kształtowanie wizerunku obszarów wiejskich. *Samorząd Terytorialny*, 9, 5–16.
- Malkowska, A. (2014). Program INTERREG IV A jako instrument wspierania turystyki w województwie zachodniopomorskim. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 348, 181–189.
- Malkowski, A. (2011). Regiony przygraniczne jako terytoria peryferyjne na przykładzie wschodniego i zachodniego pogranicza. W: J. Rymarczyk, M. Domiter, W. Michalczyk (red.), *Problemy regionalizacji i globalizacji* (s. 364–372). Wrocław: Wydawnictwo UE.
- Malkowski, A., Malkowska, A. (2011). Konkurencyjność obszarów peryferyjnych na przykładzie pogranicza polsko-niemieckiego. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2 (20), 55–63.
- Markowski, T. (1999). *Zarządzanie rozwojem miast*. Warszawa: PWN.
- Pająk, K., Dahlke, P., Kvilinskyi, O. (2016). Determinanty rozwoju regionalnego – współczesne odniesienie. *Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy*, 9, 109–122.
- Palicki, S. (2007). Rewitalizacja na tle innych przejawów odnowy miast. *Studia i Materiały Towarzystwa Naukowego Nieruchomości*, 15 (1–2), 189–198.
- Skubiak, B., Kryk, B. (2016). Tworzenie potencjału rozwojowego obszarów problemowych na przykładzie województwa zachodniopomorskiego. *Research Papers of the Wrocław*

*University of Economics/Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 418, 318–329.

Skrzypczak, B., Łukowski, W. (red.) (2011). *Rewitalizacja społeczna od aktywizacji do rozwoju lokalnego*. Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy.

Thomas, C.J., Bromley, R.D. (2003). Retail Revitalization and Small Town Centres: The Contribution of Shopping Linkages. *Applied Geography*, 1 (23), 47–71.

Ustawa z 9.10.2015 o rewitalizacji. Dz.U. poz. 1777 ze zm.

Ziółkowski, M., Górniak, R. (2007). Rewitalizacja jako podstawa rozwoju obszarów problemowych w miastach. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, 1161, 300–309.

### Abstrakt

W artykule przedstawiono problematykę rozwoju obszarów peryferyjnych. Poruszona problematyka dotyczy zagadnienia rewitalizacji obszarów zdegradowanych ze szczególnym uwzględnieniem obszarów przygranicznych. Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie koncepcji budowy programów rewitalizacji z uwzględnieniem ich roli w tworzeniu podstaw rozwoju społeczności lokalnych, w tym przygranicznych.

#### The program of revitalization the tool of management the local development on border region example of commune Cedynia

The article presents the problems of the development of peripheral areas. It deals with issues of revitalization of degraded areas with particular focus on border areas. The purpose of this paper is to present the concept of creating revitalization programs, taking into consideration their role in creating the basis of development of local communities including cross-border ones.